

TITO, MINT A TÁRSULT MUNKA TÁRSADALMÁNAK ALKOTÓJA

„A szocialista öngazgatás — amely első lépéseit száz esztendővel ezelőtt, az első proletár forradalomban, a párizsi kommünben tette meg, s amelynek elméleti alapjait Marx, Engels és Lenin művei adták meg — hazánkban kiteljesült társadalmi rendszerré válik. Elindultunk a termelők szabad közösségének, az osztály nélküli kommunista társadalomnak az építése felé.” — mondotta Tito elvtárs a JKSZ X. kongresszusán tartott beszámolójában.¹

Az öngazgatású társadalom előhírnöke, a párizsi kommün a proletariátus osztálydiktatúrája megvalósításáért küzdött. E diktatúra megvalósításához pedig — mint minden egyéb osztálydiktatúrához — a politikai és a gazdasági hatalom megszerzése szükséges. E hatalmak megszerzéséért folyt a munkásosztály egy évszázados harca a tőkés társadalomban. Marx és Engels munkássága eszmei és elméleti alapot készített e harchoz.

A marxi-engelsi elméleti alapot felhasználva a munkásigazgatás első gyakorlati megvalósításának kísérletét Lenin hajtja végre a „szovjetek” (tanácsok) megalakításával. Ez már lejátszódik a szovjet munkásosztály első szervezett megmozdulása alkalmával 1905-ben. „Általában kiemelik, hogy az első „szovjet” a petrográdi „szovjet”, amely csak 1905 őszén alakult meg. Azonban „szovjet” típusú szervezetek létrejöttek az 1905-ös forradalmi események kezdetétől fogva. Az első „szovjetek” közé sorolható az „Ivanovo-Vozneszenszki szovjet”, melyet május 12-én és 13-án szerveznek meg az általános sztrájkban. A pétervári (petrográdi) munkások 1905. október 14-én az általános sztrájkban megalakítják a „munkásdeputátok szovjetjét” (munkásküldöttek tanácsát) — a „szovjet” 550 választott tagja képviseli a főváros 250.000 munkását. A pétervári „szovjet” (1905-ben is, 1917-ben is) joggal vált a legismertebbé: ő volt minden

szovjet mintapéldánya, a munkásság legfejlettebb politikai szerve volt, mint a forradalom szerve.”²

Ezek a kísérletezések azonban csak ideiglenes állapotot jelentettek a munkásigazgatás gyakorlati megvalósításának történelmében, mert Lenin halála után a szovjet elmélet és a szocialista gyakorlat egészen más irányba fejleszti és vezeti a szocializmus kiépítésének rendszerét. Mint ismeretes a sztálini elmélet szerint a szocialista államnak kell a központi szerepet játszani a kommunizmus felé vezető úton. Az ilyen központi szerepet játszó államnak egyre erősödnie kell, hogy egyrészt a belső elmaradottságot és az esetleges ellenállást leküzdje, másrészt pedig, hogy a „tőkés környezet” különféle nyomásának szembeszálljon. Így a munkásigazgatás kezdeti formái — a „szovjetek” — hamarosan csak formális szerepet kapnak, s nem sokkal később teljesen meg is szűnnek.

Éppen ezért a nemzetközi munkásmozgalom és a tudományos marxizmus szemszögéből is forradalmi jelentőségű a munkásönigazgatás megvalósulásának jugoszláv gyakorlata. Szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy a nálunk megvalósuló öngazgatási gyakorlat a munkásosztály osztálydiktatúrájának eddigi legkifejezettebb formája a világon.

Az öngazgatás mai formája természetesen egy hosszantartó történelmi folyamat eredménye, amely semmiképpen sem 1950-ben kezdődik az állami gazdasági vállalatok és felsőfokú gazdasági egyesületek munkaközösségük által történő igazgatásáról szóló alaptörvénnyel. Ez a történelmi folyamat már a népfelszabadító harcok idején megkezdődik, amikor a felszabadított területeken megalakulnak a népfelszabadító bizottságok, mint az ott élő lakosság legfelső és egyedülálló önkormányzati szerve. „A JKP Központi Vezetősége általánosítva a gyakorlatban szerzett tapasztalatokat, különösképpen a Szerbiában szerzett tapasztalatokat, arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felszabadított területeken mindenütt alakítsanak népfelszabadító bizottságot avégett, hogy mozgósítsa a nép összes erőforrásait a megszálló és hazai szolgái elleni küzdelemben. A párt ezáltal minden elnevezése, mind célja szerint meghatározta a felkelés fejlődése folyamán létrejött hatalom egyetemes népi és felszabadító jellegét. Ezt az álláspontot a legfőbb határozatok egyikeként megerősítette a felkelés nemzeti és tartományi vezetőségeinek ... tanácskozása, a Krupanj melletti Stolicén, 1941. szeptember 26-án.”³

Titónak, mint a JKP főtitkárának és a népfelszabadító harcok főparancsnokának felbecsülhetetlen érdemei voltak már ezekben, az öngazgatású szocialista társadalom első megnyilvánulási formáinak létrehozásában. Mint a lenini eszme kitűnő ismerője és kitartó megvalósítója az egész pártvezetőséggel az új Jugoszlávia demokratikus népuralmának megteremtésén munkálkodott. E célkitűzéseket és gyakorlati eredményeket törvényesíti az AVNOJ történelmi jelentőségű II. ülése is. Tito elv-

társ ezen az ülésen többek között ezeket mondta: „Most, a negyedik szakaszban (a népfelszabadító harc fejlődéséről szólva — L. L. megjegyzése), a belső és a külső események kapcsán meg kell alakítanunk azokat a politikai és törvényhozó népi szerveket, egyszersmind a belőlük eredő végrehajtó szerveket is, amelyek a jelen helyzetben le tudnak küzdeni minden nehézséget, méltón képviselik majd Jugoszlávia népeit mind az országban, mind a határokon túl, s meg tudják akadályozni, hogy bárki is megkísérelje elodáztatni népünk törekvéseinek megvalósulását, amelyekért annyi vért ontott ebben a nagy felszabadító harcban. Szükséges ma, hogy a Jugoszláv Antifasiszta Népfelszabadító Tanács valóban legfőbb törvényhozó és végrehajtó testülete legyen Jugoszlávia népeinek. Elérkezett már az ideje annak, hogy ideiglenes kormány formájában olyan végrehajtó szerv alakuljon, amely képes lesz intézni mindazokat az ügyeket, amelyeket egy igazi népkormánynak intéznie kell . . .”⁴

Ezekkel a döntésekkel megszületik a jugoszláv demokratikus néphatalom első magva, amit 1946-ban a Szövetségi Képviselőház alkotmányerőre emel. Az első alkotmány magába foglalja a népfelszabadító harcok és a néphatalom addigi összes vívmányait és az alábbi főbb vonások jellemzik:

- „— megerősíti a köztársasági berendezést és az alkotmányos-jogi viszonyokat a föderációban az AVNOJ II. ülészakán meghozott döntések alapján.
- megerősíti a NFH során végrehajtott kisajátításokat és alkotmányos-jogi alapot biztosít az ipari, bányászati, közlekedési és kereskedelmi vállalatok további és végleges államosítására, amivel Jugoszláviát végérvényesen tőkés államból szocialista állammá változtatja . . .
- megerősíti a földreform 1945-ben végrehajtott intézkedéseit, és megerősíti a földműves alkotmányos tulajdonjogát a 30 hektárig terjedő megművelhető földterületre . . .
- megszünteti a bérháztulajdonból eredő kizsákmányolás lehetőségét,
- megerősíti a polgárok személyi tulajdonjogát és az öröklési jogot,
- bevezeti a vállalatokba az állami irányítást . . .
- megerősíti a népbizottságok hatalmi rendszerét és a képviselőházi rendszert,
- a szövetségi képviselőházat határozza meg legfelső államhatalmi szervé . . .
- az államigazgatási rendszerbe vertikális összekapcsoltságot vezet be, és előírja a felelősség hierarchikus rendszerét a községekről a szövetségi igazgatási szervekig . . .
- megerősíti a KP és a Népfront szerepét a munkásosztály és a dolgozó nép politikai szervezeteiként . . .

— megerősíti a Népfelszabadító Hadsereget a népvédelem egyedülálló szervezeteként, Jugoszláv Néphadsereg elnevezéssel.”⁵

Az új alkotmányos rendszer a gazdaság állami irányításával szükséges szakasz a szocializmus kiépítésének kezdetén. Azonban igen hamar — különösen az 1948-as tájékoztatóirodás és a Sztálin vezette elbürokratizálódott állami és pártvezetőség Jugoszlávia-ellenes magatartása — a Tito vezette jugoszláv állam és pártvezetőség felismeri az államgépezet elhatalmasodásának a széles néptömegektől elválni szándékozó tendencióját. Ezeknek a felismeréseknek következtében jön létre az 1950. június 27-én megszavazott alaptörvény, amely meggátolja a bürokratizmus további elhatalmasodását és megnyitja az utat a munkásosztály közvetlen döntéshozatala előtt.

Az alaptörvény meghozatala alkalmából tartott expozéban Tito elvtárs a következőket mondta: „Amint már az előbbieken említettem, az elfogadásra kerülő törvénytervezet rendkívüli fontosságú szocialista hazánk további helyes fejlődése szempontjából, de ezt a kérdést nem oldja meg teljes mértékben, csupán egy további lépést jelent a kommunizmus felé. Az állami funkciók még nem szűnnek meg teljesen a gazdasági irányításban, de többé már nem kizárólagosak. Egyre inkább gyengülnek, mert az irányításba bevonják a dolgozókat, akik fokozatosan jutnak jogaikhoz, nem pedig egyszerre, teljes mértékben, hogy mint termelők irányítsák is a termelést. Miért kerülnek a munkások fokozatosan az irányításba és nem egyszerre? Hosszan fog-e ez tartani és meddig? Arra nem lehet válaszolni, hogy mennyi ideig fog tartani, mert ez különféle körülménytől függ. Függ a kulturális fejlődés iramától, vagyis a munkások sokoldalú képzésétől, hogy minden tekintetben képessé váljanak a közösség érdekei szerint irányítani a gyárakat, a bányákat stb., mert enélkül nem tudják a nyilvántartást és az ellenőrzést végezni. Kulturális felemelkedés nélkül nem képesek teljesen elsajátítani az irányítás technikáját sem, továbbá ettől függ a termelőerők fejlődésének gyorsasága, és így tovább.”⁶

A munkásönigazgatás alapvető feltétele a termelőeszközök társadalmi tulajdona, ami lehetővé teszi a dolgozó nép közvetett (a munkástanácsok és más döntéshozatali szervek által), később pedig a közvetlen (dolgozók gyűlése, referendum és a személyi véleménynyilvánítás más formájában) döntéshozatalt. Ezáltal megszűnik a munkásosztály elidegenítettsége, mégpedig elsősorban a termelés eszközeitől. Ezen elidegenítettség megszüntetése azután magával hozza a többi elidegenítettség fokozatos megszüntetését is, mint amilyen a munkafolyamatban történő elidegenítettség, a munka eredményeivel való rendelkezés elidegenítettsége és az embernek az embertől való elidegenedésének megszüntetése.

A jugoszláv önigazgatási gyakorlat kifejlődése nem volt zökkenőmentes és nem folyt gyengeségek nélkül. Ez teljesen érthető is, hiszen egy tel-

jesen új, eddig még sehol nem létező társadalmi berendezési formát építünk, s ezért előfordulhatnak tévelygések és megtorpanások is. A marxizmus-leninizmus alapelve azonban csorbíthatatlanul áll az öngazgatású társadalom megvalósításának végcéljaként.

Az öngazgatás lényegéről szólva 1971-ben Szarajevóban az öngazgatók II. értekezletén Tito elvtárs a következőket mondta: „Gyakorlatunk megmutatja, hogy az öngazgatás legnagyobb ereje abban van, hogy felszabadítja a legszélesebb tömegek alkotó tevékenységét, és utat nyit a munka és az ember egyénisége felszabadulásának, ami meggyorsítja az öntudat kialakulását, és emeli a munkásembernek, mint az alkotás és haladás hordozójának méltóságát.”⁷⁷

Az öngazgatás történelmi folyamatának jelenlegi legfelsőbb fokozata a társult munka szervezetének létrehozása és a benne kialakuló közvetlen öngazgatási viszonyok teljesmértékű megvalósítása. Az 1971. évi Alkotmányfüggelékek gyakorlati eredményeit felhasználva az 1974-ben meghozott alkotmány következőképpen rendelkezik: „A társult munka alapszervezete a társult munka alapvető formája, amelyben a dolgozók közvetlenül és egyenjogúan valósítják meg társadalmi-gazdasági és más öngazgatási jogaikat, s döntenek a társadalmi-gazdasági helyzetükkel kapcsolatos más kérdésekről.”⁷⁸

Ezen alkotmányos intézkedés alapján megállapítható, hogy a dolgozónak, aki saját munkáját társítja a társadalmi tulajdonban levő termelési eszközökkel, és ily módon tagja lesz a társult munka alapszervezetének, joga van a munkára ezen társadalmi munkaeszközök felhasználásával, s joga van a munkája eredményét képező jövedelem felosztásának meghatározására. Ezzel kapcsolatban Tito elvtárs a JKSZ X. kongresszusán tartott beszámolójában a következőket mondotta:

„A dolgozóknak a társadalmi újratermelésben elfoglalt társadalmi és gazdasági helyzete szempontjából döntő fontosságú azon elv valóra váltása, hogy a dolgozót illeti meg az az elidegeníthetetlen jog, hogy saját személyi és társadalmi szükségleteinek kielégítése céljából dolgozzon a társadalmi tulajdonban levő munkaeszközökkel, és hogy — a társult munkában dolgozó többi munkással egyenjogúan, szabadon — igazgassa a maga munkáját, munkájának feltételeit és eredményeit. Ebben a jogban jut kifejezésre az alapvető szocialista termelési viszonyok, a társadalmi tulajdon lényege. A termelőeszközök társadalmi tulajdona — mint a munka és a munkásosztály felszabadulásának alapja, valamint a szocializmus lényegbevágó ismérve — feltételezi a dolgozók közvetlen igazgatását azon eszközök fölött, amelyeket ők teremtenek és mindennap megújítanak, és amelyek lényegében saját holt munkájuk eredményei.”⁷⁹

A X. kongresszus utáni időszakban öngazgatású társadalmunk elsődleges feladatának tekintette a társult munka szervezeteinek és alapszer-

vezeteinek létrehozását és benne a közvetlen dolgozó közvetlen öngazgatásának titói eszméjét minél következetesebben megvalósítani. Ennek érdekében a munkaszervezetek, a társadalmi-politikai és egyéb szervezetek nagyméretű akciót indítottak az új Alkotmány és a X. kongresszus célkitűzéseinek valóra váltása érdekében. E tevékenység a társult munkáról szóló törvény meghozatala körüli tevékenységben érte el tetőfokát.

A társult munkáról szóló törvény a munkásöngazgatás legdemokratikusabb és legkiterjedtebb formáját biztosítja minden társadalmi tulajdonban levő eszközzel dolgozó embernek. A törvény részletesen intézkedik a társult munka területén jelentkező összes viszonyról, mind a termelés és a jövedelem megvalósításának, mind a jövedelem elosztásának viszonyairól és a dolgozók minden más egymás közötti viszonyáról. Éppen ezért már a nyilvános vita során a törvény tervezetét munkásalkotmánynak nevezték a dolgozók.

E nagy bizalom a munkásosztály részéről igazoltnak tekinthető már akkor is, ha csak a törvény bevezető cikkelyeit vesszük alapul, ahol a következő áll:

„A dolgozók a társult munkában való uralkodó helyzetük megteremtése során az öngazgatási demokratikus egybekapcsoltság, a kölcsönös függőség és felelősség viszonyai között szabadon, közvetlenül és egyenjogúan igazgatják a saját munkájukat és a társadalmi összmunkát a társult munka alap- és más szervezeteiben, egyéb öngazgatási szervezetekben és közösségekben, valamint az egész társadalomban.

A társult munkában a szocialista öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok biztosítják, hogy a dolgozók a társadalmi eszközökkel végzett munkára való jog, valamint a termelőeszközökkel és a társadalmi újratermelés társadalmi tulajdonban levő más eszközeivel kapcsolatos egyenlő jogok, kötelezettségek és felelősség alapján a saját érdekükben a közös és társadalmi érdeknek megfelelően igazgassák saját munkájukat, munkájuk feltételeit és eredményeit.”¹⁰

Ebben az idézett sorokban is, mint sok egyéb öngazgatási dokumentumokban és intézkedésünkben, ott érződik Tito eszméje és szelleme a munkásosztály felszabadult joggyakorlásának megvalósítása tekintetében. E bevezetőben felismerhetők Tito szavai a JK SZ X. kongresszusán mondott beszámolójából. Ilyen és hasonló bizonyítékok bárhol igazolják, hogy Tito alkotó tevékenysége a párt élén eltöltött 40 év alatt számtalanszor igazolta, hogy a munkásosztály forradalmi stratégiájával állunk szemben, aki egész életét a dolgozó ember szebb és boldogabb holnapjáért állította a marxizmus történelmi színpadára. Természetesen e folyamat nem zárult és nem zárulhatott le, hiszen a szocialista forradalom és a kommunista társadalom kiépítése új vívmányokat és eredményeket követel a munkásosztály élharcosaitól, a Kommunista Szövetségtől, mint az osztály élcsa-

patától és minden dolgozó embertől. Ebben a szüntelen dialektikus forradalmi átalakulásban lehet minden ember eszményképe Tito, ki korát megcáfolyva fiatalos tenniakarással vezeti egész társadalmunkat a szebb holnapért vívott harcban.

Jegyzetek

¹ Magyar Szó, 1974. V. 28.

² Miloš Nikolić: Razvoj ideje radničkog samoupravljanja, Radn. univerz. Su-botica, 1973., 108. old.

³ A JKSZ rövid története, Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1963., 361—2. old.

⁴ U. o. 422. old.

⁵ Društveno-politički sistem SFRJ, „Radnička štampa”, Beograd, 1975., 94. old.

⁶ J. B. Tito: Samoupravni socijalizam, „Školska knjiga”, Zagreb, 1974., 20—1. old.

⁷ U. o. 57. old.

⁸ A JSZSZK Alkotmánya, A JSZSZK Hivatalos Lapja, Lapkiadó intézmény, Belgrád, 1974., 32. old.

⁹ Magyar Szó, 1974. V. 28.

¹⁰ Magyar Szó, 1976. IV. 17.

Rezime

Tito kao stvaraoč društva udruženog rada

Autor u svom radu polazi od konstatacije da je stvaranje ideje radničkog samoupravljanja poticao od pariskih komuna i kroz teorijski rad Marksa i Engelsa, kao i praktičnog učešća Lenjina u svom istorijskom razvoju stiže do jugoslovenske prakse.

U istorijskom prikazu naše prakse autor polazi od osnivanja Narodnooslobodilačkih odbora, pa preko prvog Ustava stiže do donošenja Osnovnog zakona o predaji državnih privrednih preduzeća i viših državnih udruženja na upravljanje radnim kolektivima. Citatima iz govora druga Tita autor ilustruje stvaralački doprinos našeg velikog stratega za samoupravljanje u stvaranju novog, samoupravnog socijalističkog sistema.

Istorijski prikaz je završen aktom donošenja Zakona o udruženom radu u kome je došlo do dosada najpotpunijeg ostvarivanja Titove ideje o pravu svakog neposrednog proizvođača da samostalno i ravnopravno odlučuje o sticanju i ostvarivanju dohotka, kao i o raspodeli stičenog dohotka uz korišćenje sredstava u društvenoj svojini.

Kroz čitav rad se provejava misao, da u čitavom istorijskom putu našeg samoupravljanja na svakom koraku i u svakom istorijskom aktu se oseća četrdesetogodišnji stvaralački rad Tita kao sekretara KPJ, odnosno SKJ.

Summary

Tito the Originator of the Society of Associated Labor

The author sets out from the fact that the idea of selfmanagement originates from the participators of the Paris Commune and the theoretic works of Marx and Engels as well as the actual practice of Lenin mark the following stages of its historic progress towards the present day practice in Yugoslavia.

Featuring the historic development of selfmanagement the author starts from the People's Liberation Committees, deals with the first Constitution and the enactment of the Fundamental Law on the Management of Enterprises and Higher Economic Associations, by which the management was handed over to the workers. Quotations from the president help to illustrate the creative contribution of our strategist for the creation and realization of selfmanaging socialist system.

The historic review is concluded by the enactment of the Law on Associated Labor which is the fullest possible expression of Tito's idea i. e. that every worker should independantly and equally participate in management of resources and in making decisions about their utilization und they should also decide on the devision of the results of their labor.

The article is underlining Tito's role as secretary general of the party from 1937 onwards. His inspired work is felt throughout the historic development of our selfmanagement.